

BÖNDERNA I LITTERATUREN

1600-talet är den första tid då bonden verkligen framträder i litteraturen. Den grundläggande orsaken är naturligtvis att den tryckta litteraturen ökade i omfattning.

Redan i ordspråken såg vi hur motsättningen mellan överhet och undersåtar formulerades tydligare än på senmedeltid, och vad vi kan ana under 1600-talet är framväxten av en ståndsmentalitet som kom att styra mycket av böndernas agerande under 1700-talet.

De återspeglings som litteraturen ger av böndernas ställning är tolkade av andra än dem själva. Men de bondevänliga författarna var präster, lärare och andra som stod nära bondesamhället. Ofta plockades bondescener in som mellanspel i teaterstycken vilka upp-

Lemke har här skissat olika slädforor lastade med förnödenheter. Försörjningen var helt avgörande för manövrerandet av en stor armé.

fördes av studenter på gymnasierna. I mitten av århundradet publicerades några, och Samuel Brask skrev 1645:

*O, Gud nåde mig bonde grå,/ vad stor tunga mig ligger på!!
Skjutsning och gästning plågar mig,/ utlagor ökas dagelig.*

Vi möter samma klagosång i en visa från slutet av Karl XII:s regering, som börjar med att bonden säger sig vara förföljd med skjutsningar och skatter, och visan slutar i moll:

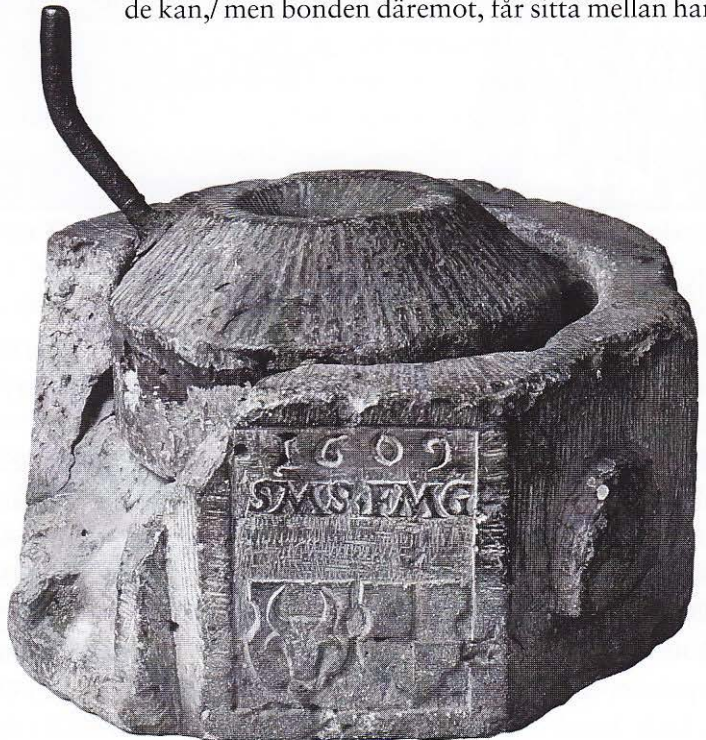
*Nu haver jag brukat min åker och äng, så länge jag kan./ Nu
ger jag förlov både piga och dräng, jag arme man,/ ty nöden mig
tränger, att jag icke längre må bruka min gård./ Länsman mig
trugar och fogden mig kuvar vart år ifrån år.*

I bondeskildringarna finns också det burleska, inte minst i bröllopsdikter, tillfällespoesi skriven till enskilda bröllop. Detta var en gammal genre, men dikterna skrevs från 1670-talet ofta på dialekt, med en rad grova antydningar. Även här förekommer återsken av bondens klagan, som i en dikt från 1691, där en bonde får säga att: ”Herrfolk ge de köp, de bästa som de kan,/ men bonden däremot, får sitta mellan han.”

Ett källmaterial som vi börjar få från och med slutet av 1600-talet är föremålen. Till skillnad från de arkeologiska fynden är de helt bevarade. Här en brödnagg daterad till 1694.

Denna handkvarn är så tidig som från 1609. Det finns flera bevarade från 1600-talet. Orsaken är dels att de är gjorda i beständigt material, dels att de var ganska vanliga.

Sen följer en lång, delvis absurd, historia om en bonde som blir lurad vid köpslagan.

En helt annan genre med anknytning till allmogens liv var psalmerna i den nya Psalmboken från 1690-talet där flera var präglade av tidens hungersnöd.

*En såskäppa från 1677.
Denna spånkorg hölls
med den vänstra
handen medan man
sådde med den högra.*

Men det fanns också idylliserande beskrivningar, exempelvis av Gunno Eurelius Dahlstierna, som i sin långa begravningsdikt till Karl XI beskriver bondeståndets representant som en skogsbo som framträder ”klädd i vadmalsrock, med skallig huvudskål,/ dock med helt ärlig min och hakans prydnad mogen”, och bor på enslig gård. Detta förebådar dikten om Bondelyckan, en dikt som skapades under 1700-talets första år och som hyllar den arbetande bonden, långt från herrgård och utan någon restskatt.

Bondelyckan är en dikt som skulle kunna sägas karakterisera ställningen för bonden under 1700-talet, så som klagodikterna ger uttryck för bondebetryck och bondekamp under 1600-talet.

Skördeundret i Norra Strö, Skåne, 1450–75. Till höger bondeparet.
I mitten maten – två kärvar ställda mot varandra. Kärvarna ska bli en
lång trave. Till vänster Herodes soldater. Soldatens lans och bondens
skära korsas, som av en slump.